

8 Latvijas iedzīvotāju attieksme pret holokausta vietu iekļaušanu tūrismā

Aija van der Steina, Maija Rozīte, Kaspars Strods

Ievads

Tumšā tūrisma kontekstā joprojām nepietiekami ir pētīts vietējās sabiedrības jeb vietējo iedzīvotāju vai kopienas viedoklis un attieksme (Kim, Butler, 2015; Light, 2017) pret tumšā mantojuma vietu iesaisti tūrismā, lai gan vietējie iedzīvotāji ir viena no galvenajām iesaistītajām pusēm, tāpat kā vietu vai objektu pārvaldītāji, šajās vietās cietušie, bojāgājušie, viņu piederīgie un tūristi (Seaton, 2009). Ar holokaustu saistītās vietas kā tumšākās no tumšā tūrisma vietām ir ļoti sensitīvas, tostarp tūrisma attīstības kontekstā. Tas skaidrojams, pirmkārt, ar to, ka var pastāvēt neviennozīmība un pretrunīgums to uztverē, interpretācijā un attieksmē pret tām dažādās sabiedrības grupās. Vieniem var būt svarīga šo notikumu un vietu publiska atzīšana, bet citiem – izdzēšana un aizmirstāna šķiet labākā pieeja, lai dzīvotu tālāk (Samuels, 2015). Otrkārt, šīs vietas visbiežāk ir veidotas ar mērķi pieminēt un izglītēt vietējo sabiedrību, bet ne kā tūrisma produkts (Stone, 2006), tāpēc tūristi šajās vietās vietējos iedzīvotājos var radīt ētiskas dabas jautājumus un dažādas reakcijas – no atbalsta līdz noliegumam. Arī sabiedrības negatīvā attieksme pret tādu tumšo tūrismu, kas fokusējas uz izklaides motīviem un tumšā tūrisma “gaišāko” spektru (Kennel, Powell, 2021), kā arī tūristu kā viendabīgas, nekritiskas masas uztvere (Reynolds, 2016) var radīt noliegumu pret tūristu parādīšanos vietās, kuras saistītas ar traģiskiem pagātnes notikumiem nācijas vēsturē.

Mūsdienās, kad holokausta atmiņa kļuvusi par Eiropas kopējo atmiņu (Assmann, 2010), kad Latvijā ebreju kopienas mantojums ir kļuvis par iekļaujošas nacionālās atmiņas sastāvdaļu, kad pieaug pieprasījums pēc kultūrvēsturiskā mantojuma un kultūras tūrisma (Timothy, 2014), gan vietējo, gan ārvalstu tūristu klātbūtne dažādās ar holokaustu saistītās vietās – muzejos, piemiņas memoriālos un arī vidē neiezīmētās vietās – ir pašsaprotama un nenovēršama. Ilgtspējīgai vietu attīstībai vitāli svarīga ir visu iesaistīto

interesešu respektēšana (Timothy, Boyd, 2003), tāpēc viens no tūrisma vietu pārvaldītāju uzdevumiem ir noskaidrot vietējo iedzīvotāju attieksmi pret tūrisma attīstību, arī pret tumšā tūrisma attīstību ar holokaustu saistītās vietās.

Jāņem vērā, ka daudzās Austrumeiropas un Centrāleiropas valstīs vietējo iedzīvotāju attieksmi, zināšanas un izpratni par traģiskajiem Otrā pasaules kara notikumiem ietekmējusi virkne 20. gadsimta sociālpolitisko norišu. Izņēmums nav arī Latvija. Raugoties no mūsdienu perspektīvas, šie vēstures notikumi ir atstājuši paliekošu iespaidu uz cilvēku kolektīvo atmiņu, jo nereti tā veidojas tieši uz kādas traumatiskās pieredzes pamata (Mujal-León, Langenbacher, 2015: 70). Latvijas gadījumā to ietekmēja abu totalitāro režīmu – Padomju Savienības un nacistiskās Vācijas – īstenotās represijas pret Latvijas teritorijā dzīvojošajiem iedzīvotājiem. Lai gan padomju režīms pilnīgi nenoliedza ebreju iznīcināšanu un upuru komemorāciju, tomēr ilgu laiku šo izpratni iespaidojusi padomju ideoloģija un totalitārā režīma īstenotā izslēdzošā atmiņu politika, kurā ebreju ciešanas un holokausta atcerēšanās galvenokārt bija pieņemama pašu ebreju kopienu un viņu tuvinieku vidū (Berzins, 2017: 128). Pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas aktualizējās tā dēvētā konkurējošo atmiņu problemātika. Proti, latviešu ciešanas Otrā pasaules kara un padomju represiju laikā tika izceltas kā būtiskākā nācijas traģēdija, bet pārējās represijās cietušie, tostarp holokaustā iznīcināto ebreju, atmiņas – ignorētas (Berzins, 2017: 128). Lai gan mūsdienās holokausts kļuvis par Latvijas sabiedrības kolektīvās atmiņas sastāvdaļu, tomēr iepriekšējās desmitgadēs uzkrātās problēmas līdz galam nav atrisinātas. Arī Latgalē, kur ebrejiem vēsturiski bijusi nozīmīga loma vairāku apdzīvoto vietu sociālajās sistēmās, atmiņas par holokaustu nogalinātajiem joprojām ir īpaši sarežģītas, sāpīgas un arī grūti aizmirstamas (Berzins, 2017: 129). Tas izkristalizējas arī atsevišķu sabiedrības grupu pārstāvju viedokļos.

Latvijā daudzas holokausta vietas ir kļuvušas par tūristu interesešu objektiem, piemēram, 2019. gadā Rīgas geto un Latvijas holokausta muzeju apmeklēja vairāk nekā 25 tūkstoši cilvēku, no kuriem apmēram 70 % bija no ārvalstīm (RGLHM, 2021). Ārvalstu tūristi dodas arī uz bijušo Rīgas geto teritoriju, Rumbulas un Biķernieku memoriālu, kā arī citām ar holokaustu saistītām vietām visā Latvijā. Līdz šim Latvijā vietējo iedzīvotāju attieksme tumšā tūrisma kontekstā nav pētīta, tāpēc šī pētījuma mērķis bija noskaidrot Latvijas iedzīvotāju attieksmi pret tūrisma attīstību ar ebreju mantojumu un holokaustu saistītās vietās.

Šajā nodaļā ir atklāti gan reprezentatīvas Latvijas iedzīvotāju aptaujas, gan ar tūrisma attīstību saistītu ekspertu interviju un Rēzeknes iedzīvotāju interviju rezultāti par iedzīvotāju attieksmi pret šo vietu iesaisti tūrismā.

Vietējo iedzīvotāju attieksmes pētījumi tūrismā

Iedzīvotāju attieksmes pētījumi tūrisma literatūrā pēdējos 30 gados ir saistāmi ar tūrisma ietekmes izpēti, kur tūrisma ietekme tiek vērtēta no iedzīvotāju viedokļa. Ir pētīta gan vietējo iedzīvotāju attieksme pret tūrisma attīstību, gan viņu uztvere par tūrisma ietekmi (Almeida Garcia et al., 2015; Almeida-Garcia et al., 2016). Jau no pašiem pirmajiem attieksmes pētījumiem iedzīvotāju attieksmes vērtējumā tiek iekļauti visi galvenie tūrisma ietekmes aspektu vērtējumi – ekonomiskās ietekmes, sociokultūras un vides ietekmes aspekti, vērtējot tūrisma ietekmi kā iedzīvotāju uztverto ietekmi.

Kopš pirmajiem iedzīvotāju attieksmes pētījumiem ir secināts, ka tūrisma nozares attīstībai un uzņēmumu izdzīvošanai ir nepieciešama pozitīva vietējo iedzīvotāju attieksme pret tūrismu, ka ir nepieciešams monitorēt vietējo iedzīvotāju attieksmi pret tūrismu un to, vai tūrisma radītās problēmas tiek risinātas vietējās kopienas labā (Ross, 1992: 13). Šādi pētījumi ļauj plānotajiem un attīstītajiem identificēt problēmas, optimizēt ienākumus un minimizēt problēmas, nodrošināt panākumus nākotnē (Andriotis, Vaughan, 2003; Andriotis, 2005).

Pētnieki iedzīvotāju attieksmi pret tūrismu ir skaidrojuši, izmantojot dažādus attieksmi ietekmējošos faktoros. Konstantins Andriotis (*Konstantinos Andriotis*) un Deivids R. Vons (*David R. Vaughan*) (2003) iedzīvotāju attieksmi ietekmējošos faktoros ir iedalījuši trīs grupās: ārējie faktori (galamērķa tūrisma attīstības pakāpe vai stadija, tūristu tipi, sezonālitate), iekšējie faktori (dzīves vietas attālums no tūrisma zonas, iesaiste tūrismā, ekonomiskā atkarība / nodarbinātība tūrismā) un sociodemogrāfiskās pazīmes (dzimums, vecums, izglītība, ienākumi). Līdzīgus faktoros: ekonomikas un tūrisma attīstības līmenis, ekonomikas atkarība no tūrisma, sociodemogrāfiskās iezīmes, vietējo saskarsmes pakāpe ar tūristiem, atrašanās vieta attiecībā pret tūrisma piesaistēm, dzīves ilguma un pieķeršanās dzīves vietas tradicionālajai kultūrai izdala arī Neitans Urelī (*Natan Uriely*), Aviads A. Israelijs (*Aviad Israely*), Arils Reičels (*Aril Reichel*) (2003), tiek ieteikts ņemt vērā arī tūristu tipu un sezonālitate (Vargas-Sánchez et al., 2009).

Ričs Herils (*Rich Harrill*) (2004) ir izdalījis četras faktoru grupas, kuras skaidro atšķirīgus vietējo iedzīvotāju viedokļus atkarībā no socioekonomiskiem (to skaitā sociodemogrāfiskiem) faktoriem, telpiskiem faktoriem, ekonomiskās atkarības, iedzīvotāju un pašvaldību tipoloģijas.

Vietējo iedzīvotāju attieksmes un tās atšķirību skaidrojumā dominē divas teorijas: sociālās apmaiņas (*Social Exchange Theory*) un sociālās reprezentācijas (*Social Representations Theory*) teorijas (Andriotis, Vaughan, 2003:

176). Sociālās apmaiņas teorija skaidro, ka iedzīvotāji vēlas nonākt saskarē ar tūristiem, ja var iegūt vairāk labumu, nekā ir izmaksas. Tie iedzīvotāji, kuri šajā apmaiņā iegūst – atbalsta tūrismu, bet tie, kuriem šī sociālā apmaiņa ir problemātiska, ir opozīcijā tūrisma attīstībai. Tā ir viena no biežāk izmantotajām teorijām (Vargas-Sánchez et al., 2011). Sociālās reprezentācijas teorija balstās uz to, ka sociālā reprezentācija var tikt definēta kā mīti, zināšanas, idejas un domas par sociālu objektu, arī par tūrismu. Reprezentācija ir mehānisms, kuru cilvēki lieto, lai mēģinātu izprast un izprastu objektus un notikumus sev apkārt, lai nepazīstamo pārvērstu pazīstamajā.

R. Herils (2004: 259) identificē trīs teorijas, kuras izmantotas iedzīvotāju attieksmes pētījumos pret tūrisma attīstību: pieķeršanās kopienai (*Community Attachment*), sociālās apmaiņas teorija (*Social Exchange Theory*) un augšanas mašīnas (*Growth Machine*) teorija. Pieķeršanās teorija skaidro iedzīvotāju attieksmi atkarībā no tā, cik cieši indivīds ir integrējies vietējā dzīvē un cik pieķēries tai. Augšanas mašīnas teorija balstās uz to, ka, tūrismam kļūstot par ekonomiskās attīstības virzītājspēku, nozares pārstāvji kļūst par tās aizstāvjiem, meklē sabiedrotos, veido frakcijas un koalīcijas vietējo vidū, lai atbalstītu vietas izaugsmi. Tiek izmantota arī saprātīgās rīcības teorija (*Theory of Reasoned Action*), kura skaidro, ka indivīds ir racionāls, kas izmanto visu pieejamo informāciju un apsver savas darbības iespējamās sekas, pirms pieņem konkrēto lēmumu (Dyer et al., 2007). Tāpat kā sociālās apmaiņas teorija, arī saprātīgās rīcības teorija apgalvo, ka iedzīvotāji atbalsta tūrisma attīstību tik ilgi, kamēr gaidāmie ieguvumi pārsniedz attīstības izmaksas. Tiek izmantots arī Ričarda Batlera (*Richard Butler*) 1980. gadā (Butler, 2006) izveidotais tūrisma vietas dzīves cikla modelis (*Tourism Area Life Cycle*), kurā skaidrots, ka iedzīvotāju attieksme pret tūrismu mainās atkarībā no tūrisma attīstības stadijas, tūristu skaita un tipa (Andriotis, Vaughan, 2003; Uriely et al., 2003; Harill, 2004; Vargas-Sánchez et al., 2015; Lundberg, 2015).

Pētnieki ir centušies atrast modeļus vai teorijas, kas palīdzētu vispārināt datus, bet iegūtie rezultāti ir pretrunīgi un tādējādi nav attiecināmi uz visiem galamērķiem (Almeida Garcia et al., 2015). Līdzšinējo pētījumu autori ir atzinuši, ka būtu vērtīgi analizēt iedzīvotāju attieksmi pēc kāda laika, veicot ilgtermiņa pētījumus (Stylidis et al., 2014), jo laika gaitā mainās gan tūrisma vieta, gan tūristi, tāpēc iedzīvotāju attieksme būtu jāanalizē periodiski (Huh, Vogt, 2008), lai iegūtu daudz plašāku skatījumu (Vargas-Sánchez et al., 2011).

Vietējo iedzīvotāju attieksmes pētījumi pret tumšo tūrismu ir aktivizējušies tikai pēdējā desmitgadē. Te var minēt Austrālijā veikto pētījumu Snovtaunas pilsētā pēc masu slepkavībām (Kim, Butler, 2015) vai Itālijā (Wright, 2014) un Ķīnā pēc zemestrīcēm (Chen et al., 2017; Wang, Luo, 2018;

Wang et al., 2019). Vietējiem iedzīvotājiem tika jautāts par to, kāda ir attieksme pret tumšā tūrisma jēdzienu un to, ka viņi kļūst par tūristu uzmanības priekšmetu, analizēts, kā sociālā vide ietekmē attieksmi pret tumšā tūrisma attīstību (Wright, 2014). Tajā pašā laikā ir jāatzīst, ka trūkst empīrisku pētījumu par vietējo iedzīvotāju izpratni un attieksmi pret tūrisma attīstību drūmākajās tumšā tūrisma vietās, tostarp ar holokaustu saistītās vietās.

Izmantotās metodes un dati

Šajā nodaļā ir izmantoti trīs plašāku pētījumu primārie dati. Pirmā, 2020. gadā veiktā kvalitatīvā pētījuma Latvijā rezultāti (sk. 7. nodaļā “Metodes un dati”) atspoguļo iesaistīto pušu viedokli par ebreju mantojuma un holokausta vietām, tūrisma attīstību, attieksmi, komunikāciju, sarežģījumiem, izaicinājumiem. Dati tika iegūti padziļinātu daļēji strukturētu interviju veidā. Izlasē iekļauto 13 ekspertu raksturojums ir atspoguļots 8.1. tabulā. Ekspertu pārstāvētās vietas ir – Rīga, Bauska, Liepāja, Rēzekne, Kārsava, Valdemārpils, Roja.

8.1. tabula. Ekspertu interviju respondentu raksturojums

Intervētā kods	Organizācija	Amats	Pieredze amatā (gados)
R1	Tūrisma informācijas centrs (TIC)	Vadītājs	9
R2	Tūrisma informācijas centrs (TIC)	Vadītājs	21
R3	Tūrisma informācijas centrs (TIC)	Vadītājs	4
R4	Tūrisma informācijas centrs (TIC)	Vadītājs	18
R5	Tūrisma informācijas centrs (TIC)	Vadītājs	9
R6	Tūrisma informācijas centrs (TIC)	Vadītājs, gidi	...
R7	Pilsētas pašvaldība	Sabiedrisko attiecību speciālists	16
R8	Pilsētas pašvaldība	Tūrisma informācijas speciālists	5
R9	Pilsētas izpilddirekcija	Direktors	...
R10	Muzejs	Vēsturnieks	...
R11	Jaunas piemiņas vietas iniciators	Pētnieks	10
R12	Ebreju mantojuma fonds	Vadītājs	10
R13	Piemiņas vietu veidotājs	Arhitekts	34

8.2. tabula. Intervēto Rēzeknes iedzīvotāju sociāldemokrātiskais raksturojums

Intervējamā kods	Dzimums	Vecuma struktūra	Izglītība	Tautība
T1	Sieviete	61–75	Augstākā	poliete
T2	Sieviete	61–75	Augstākā	latviete
T3	Sieviete	30–45	Vidējā	krieviete
T4	Vīrietis	46–60	Vidējā speciālā	ukrainis / baltkrievs
T5	Sieviete	30–45	Vidējā profesionālā	krieviete
T6	Vīrietis	76–90	Vidējā tehniskā	krievs
T7	Sieviete	46–60	Augstākā	latviete
T8	Sieviete	61–75	Augstākā	latviete

Pirms intervijas tika saņemta rakstiska atļauja intervijas ierakstīšanai un analīzei, un anonimizētu datu publicēšanai pētniecības mērķiem.

Lai gūtu priekšstatu par vietējo iedzīvotāju zināšanām, viedokli un attieksmi pret holokausta piemiņas vietām citā Latvijas kultūrvēsturiskajā novadā – Latgalē, 2020. gada vasarā tika īstenots otrais kvalitatīvais pētījums reģiona otrajā lielākajā pilsētā Rēzeknē, kurā līdz Otrajam pasaules karam vēsturiski dzīvoja skaitliski liela ebreju kopiena. Rēzekne tika izvēlēta par šāda pētījuma vietu tāpēc, ka tur ir salīdzinoši liels holokausta piemiņas vietu skaits. Pēdējos gados ir īstenotas ar ebreju kultūrvēsturi saistītas kultūras un tūrisma aktivitātes (piemēram, Rēzeknes Zaļās sinagogas atvēršana, audio-gida “Ebreju Rēzekne” sagatavošana, zinātniski pētnieciskā krājuma “Ebreju Rēzekne” izdošana). Tajā ir arī salīdzinoši aktīva vietējā ebreju kopiena.

Pētījuma gaitā tika intervēti astoņi respondenti vecumā no 30 līdz 76 gadiem, kuri dzīvo konkrēto piemiņas vietu tuvumā vai arī ir tās apmeklējuši. Puse (4) no intervējamajiem ieguvusi augstāko, savukārt vēl četri – vidējo, vidējo tehnisko vai vidējo speciālo izglītību. Respondentu vidū bija sešas sievietes un divi vīrieši. Trīs intervējamie norādīja, ka ir latvieši, tikpat bija arī krievu, bet vēl pa vienam poļu un ukraiņu / baltkrievu tautību pārstāvjiem (sk. 8.2. tabulu). Lielākā daļa intervēto Rēzeknē dzīvo, sākot no diviem gadiem līdz pat visam mūžam, bet divi respondenti atzina, ka iepriekš šeit dzīvojuši arī viņu vecāki.

Trešajā pētījumā 2022. gadā tika veikta reprezentatīva Latvijas iedzīvotāju aptauja ($n = 1005$) un iegūti dati, kas papildus ebreju mantojuma un

holokausta vietu apmeklējumu dažādajiem aspektiem raksturo arī Latvijas iedzīvotāju zināšanas par ebreju mantojuma un holokausta vietām un attieksmi pret šo vietu iekļaušanu tūrismā. Aptaujas norise, izlases raksturlielumi ir raksturoti 6. nodaļas apakšnodaļā “Metodes un dati”. Datu interpretācija šajā nodaļā ietver aprakstošo statistiku un šķērsriezuma analīzi. Datu apstrādē tika izmantota datu apstrādes programma SPSS, bet datu vizualizēšanai “Excel” programma.

Vietējo iedzīvotāju attieksme pret holokausta vietu iekļaušanu tūrismā: ekspertu viedoklis

Kvalitatīvā pētījuma ietvaros ekspertiem tika vaicāts, vai viņi zina, ko vietējie iedzīvotāji domā par šo vietu iekļaušanu tūrisma maršrutos. Apkopojot intervijās sniegtās atbildes, atklājās, ka vietējo cilvēku attieksme ir neitrāla, ka noliedzoša tā noteikti nebūtu. Kā atbildēja respondents R3: “Vietējo attieksme ir kā pret svešo un maz zināmo, bet bez agresijas. Maz cilvēku kaut ko par šo tēmu zina – “mēs nezīnām – mēs nelienam”. Cilvēki cenšas aizmirst sliktu” vai R7: “Tas bija sen, un cilvēki šajos jautājumos nevēlas iedziļināties. Domāju, ka absolūti lielākajai daļai iedzīvotāju tas ir absolūti vienalga, jo tas viņus neskar.” Reizēm novērota arī atšķirīga attieksme, vietējo iedzīvotāju neizpratne par to, kāpēc tiek vākta informācija tieši par ebrejiem, kāpēc izveidota īpaša internetvietne tieši viņiem. Ka tuvu nāves vietai ir vietējo dārziņi, atpūtas vieta un ka viņiem droši vien tas morāli un psiholoģiski traucē, ka tur “blakus notika ne visai tādas patīkamas lietas” (R2). Mēģinājām arī uzzināt, vai gadu gaitā ir novērota vietējo iedzīvotāju attieksmes maiņa. Šajā jautājumā respondentu domas dalījās, jo tās ir dažādas vietas ar dažādām problēmām. Vieni atzina, ka attieksme nav mainījusies, ka aizvien mazāk kļūst cilvēku, kuri to ir piedzīvojuši (R1), vai ka pēdējos četrus gadus interese ir apsīkusi (R5), turpretim viens respondents (R2) teica, ka pēdējos divos gados interese ir pieaugusi. Interesantu attieksmes maiņu raksturoja R10 – “Kad es sāku šo tēmu pētīt, bija reizes, ka teica – man jau noteikti maksā, ka esmu pēr-kams... Tā attieksme sākotnēji bija diezgan noraidoša. Bet, kad to memoriālu uzbūvēja, tad var redzēt, ka tā interese tiem vietējiem ir. Un tagad vairs nav tik klaji noliedzoša.”

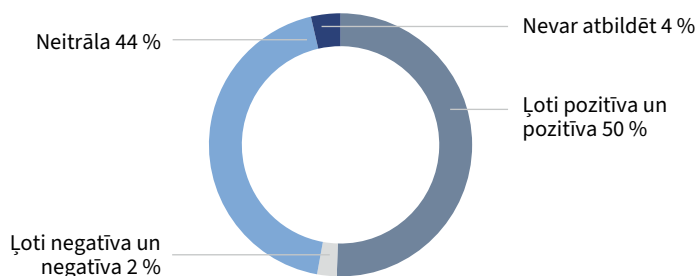
Iedzīvotāju attieksme pret tūrismu ar holokaustu saistītās vietās: Latvijas iedzīvotāju aptauja

Lai noskaidrotu Latvijas iedzīvotāju attieksmi pret tūrismu ar holokaustu saistītās vietās, tiešsaistes aptaujas dalībniekiem tika uzdoti divi jautājumi. Pirmkārt, kāda ir attieksme pret to, ka holokausta vietas apmeklē tūristi, bet, otrkārt, vai viņi atbalsta, ka šīs vietas tiek iekļautas tūristiem adresētajā informācijā – interneta vietnēs, brošūrās u. c.

Puse (50 %) aptaujas dalībnieku atzina, ka atbalsta to, ka tūristi apmeklē ar holokaustu saistītās vietas, tikai 2 % norādīja, ka to neatbalsta, bet 44 % sacīja, ka viņu attieksme ir neitrāla (8.1. attēls).

Līdzīgi kā citos iedzīvotāju attieksmes pētījumos, tika analizētas arī attieksmes atšķirības (statistiski nozīmīgas atšķirības tika novērotas pie p vērtības $< 0,5$) pēc sociodemogrāfiskiem, telpiskiem faktoriem un iedzīvotāju tipoloģijas – pēc vecuma, tautības (latvieši, citas), dzīvesvietas (Rīga, citas pilsētas, lauku teritorijas), attāluma no dzīvesvietas līdz kādai ar holokaustu saistītai vietai (līdz 10 km, vairāk nekā 10 km), zināšanām par ebreju mantojumu un holokaustu Latvijā (ir zināšanas, nav zināšanu), ģimenes stāstiem par holokaustu.

Tūristu apmeklējumu ebreju mantojuma un holokausta vietās vairāk atbalstīja (tika novērotas statistiski nozīmīgas atšķirības) pilsētās dzīvojošie iedzīvotāji, nelatvieši un iedzīvotāji ar zināšanām par ebreju un holokausta mantojumu. Jāatzīmē, ka 56 % respondentu zināja kādu vietu vai objektu, kas saistīts ar Latvijas ebreju kopienas vēsturi, bet viena trešdaļa iedzīvotāju šādas vietas nezināja. 37,7 % respondentu atzīmēja, ka šāda vieta vai objekts no dzīvesvietas atrodas līdz 10 km attālumā, bet 16,8 % – vairāk nekā 10 km attālumā.

8.1. attēls. Latvijas iedzīvotāju attieksme pret to, ka tūristi apmeklē vietas, kas saistītas ar ebreju mantojumu un holokaustu (2022. gada Latvijas iedzīvotāju aptaujas dati, $n = 1005$)

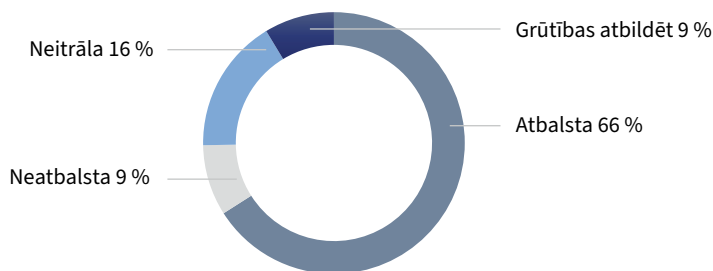
Tikai 32 % Latvijas iedzīvotāju savā ģimenē vai radu lokā bija pieredzējuši sarunas vai atmiņu stāstus par holokausta notikumiem Latvijā, bet 68 % šādas pieredzes nebija.

Tikai 2 % no Latvijas iedzīvotājiem neatbalstīja to, ka holokausta vietas apmeklē tūristi. Nedaudz lielāks šādu atbilžu īpatsvars bija novērojams latviešu, laukos dzīvojošo vidū, kā arī to respondentu vidū, kuri bija pieredzējuši atmiņu stāstus un dzīvoja tuvāk (līdz 10 km) kādai ar holokaustu saistītai vietai.

Augsts ir neitrālas attieksmes respondentu īpatsvars (44 %), kas sakrīt ar ekspertu intervijās pausto, ka attieksme noteikti nav negatīva, bet drīzāk neitrāla. Šī pētījuma ietvaros precīzi nav iespējams norādīt iemeslu šādai neitrālai attieksmei, bet statistiski nozīmīgas atšķirības pastāv īpatsvarā pēc tautības, dzīvesvietas un iedzīvotāju zināšanām par holokausta vietām Latvijā. Tas nozīmē, ka latvieši, lauku teritorijās dzīvojošie un iedzīvotāji bez zināšanām par holokausta vietām procentuāli vairāk ir ar neitrālu nostāju. Netika novērotas atšķirības attieksmē pēc vecuma.

Aptaujas dalībniekiem tika arī uzdots jautājums par attieksmi pret to, ka tūristu informācijā tiek iekļautas vietas, kas saistītas ar Latvijas ebreju mantojumu un holokaustu. 66 % respondentu atbalstīja šīs informācijas iekļaušanu tūristiem paredzētajos informācijas avotos, bet 9 % neatbalstīja. Neitrāla attieksme šajā jautājumā bija ievērojami zemāka (tikai 16 % respondentu) (8.2. attēls), salīdzinot ar atbildēm uz jautājumu par attieksmi pret tūristiem holokausta vietās.

Lielāks atbalstošo iedzīvotāju īpatsvars bija novērojams (novērotas statistiskās atšķirības starp grupām) starp nelatviešiem, pilsētniekiem, iedzīvotājiem ar zināšanām par holokaustu un tiem iedzīvotājiem, kuri dzīvo tālāk

8.2. attēls. Latvijas iedzīvotāju attieksme pret to, ka tūristu informācijā tiek iekļautas vietas vai objekti, kas saistīti ar ebreju mantojumu un holokaustu (2022. gada Latvijas iedzīvotāju aptaujas dati, $n = 1005$)

(vairāk nekā 10 km) no holokausta vietām. Savukārt neatbalstošo iedzīvotāju vidū lielāks īpatsvars bija latviešiem, tuvu holokausta vietai dzīvojošiem, laukos dzīvojošiem, bez zināšanām par ebreju un holokausta mantojumu un iedzīvotājiem ar ģimenes stāstiem par traģiskajiem holokausta notikumiem.

Jāatzīmē, ka pilsētnieki ir pozitīvāk noskaņoti tūristu apmeklējumiem, bet negatīvāki pret informācijas par ebreju un holokausta mantojumu iekļaušanai tūristiem paredzētajos informācijas avotos.

Holokausta piemiņas vietas Rēzeknē: vietējo iedzīvotāju skatījums

Ebreju kopienas izveide Rēzeknē saistās ar 18. gadsimta pēdējo ceturksni. Turpmākajos gadsimtos viņu skaits strauji pieauga un 1897. gadā sasniedza 6478 cilvēkus jeb 60 % no iedzīvotāju kopskaita (Melers, 2013: 260). Pakāpeniski ebreji kļuva par neatņemamu vietējās kopienas un Latgales reģiona sastāvdaļu, ieņemot svarīgus amatus pilsētas pārvaldē, izglītības, medicīnas u. c. jomās. 20. gadsimta pirmajā pusē ebreju skaits samazinājās, tomēr joprojām viņi veidoja ievērojamu pilsētnieku daļu. Pēdējie tautskaites dati 1935. gadā uzrādīja, ka Rēzeknē dzīvoja 3342 ebreji jeb 25,43 % no iedzīvotāju kopskaita (Salnītis, 1936: 297). 1941. gada 3. jūlijā pilsētā ienāca nacistiskās Vācijas karaspēka vienības. Nākamajos mēnešos šī lielā sabiedrības daļa tika gandrīz pilnīgi iznīcināta holokausta laikā.

Pēc kara gados Rēzeknē atgriezās vairāki desmiti neilgi pirms nacistu ienākšanas pilsētā aizbraukušie ebreji, kuri laika gaitā pilsētā atjaunoja arī vietējās kopienas darbību (Barkane-Vincāne, 2021: 135). Par traģiskajiem holokausta notikumiem pilsētā un tās tuvākajā apkārtnē liecina vairākas izveidotās piemiņas vietas. Starp tiem ir divi pieminekļi vietējā ebreju kapsētā. Viens no tiem atrodas netālu no ieejas kapsētas jaunajā daļā (izveidots 20. gadsimta 80. gados, atjaunots 1990. gadā), otrs – masu iznīcināšanas vietā pie kapsētas robežas (uzstādīts 20. gadsimta 40. gadu otrajā pusē) (Strods, 2021: 139–140). 2006. gadā Rēzeknē Dzirnau un Krasta ielas stūrī netālu no Leščinska dzirnavām atklāts piemineklis nogalinātajiem ebrejiem (Melers, 2013: 264–265). Vēl vienu ar holokaustu saistītu pieminekli izveidoja 1974. gadā Vipingas mežā, bet pēc 15 gadiem šajā pašā vietā uzstādīja jaunu pieminekli, kuru atjaunoja 2000. gadā. Tas veltīts nogalinātajiem ebrejiem, padomju karagūstekņiem, politiešlodzītajiem u. c. (Strods, 2021: 140). Laika gaitā holokausts un tā upuru piemiņai veltītie pieminekļi ir kļuvuši par būtisku pilsētas vēstures daļu.

Vietējo iedzīvotāju intervijas liecināja, ka respondenti ir informēti par to, ka Rēzeknē atrodas vairākas ar holokaustu saistītas piemiņas vietas. Tika pieminēti pieminekļi Rēzeknes ebreju kapsētā, piemineklis Vipingas mežā, Leščinska dārzs, Rēzeknes Zaļā sinagoga un atsevišķos gadījumos arī Ančupānu memoriāls (T1, T3, T5, T8). Daži respondenti nevarēja nosaukt, kam īsti veltīta piemiņas vieta Vipingā. Figurēja pat atbildes: “Veltīts Otrā pasaules kara upuriem” (T4) un “par godu padomju karavīriem” (T6). Tamlīdzīgi pieņēmumi varētu būt saistīti ar konkrētā pieminekļa “vēsturisko komplicētību”, jo ir ziņas, ka šajā vietā apbedīti gan ebreji (arī padomju aktivisti), gan padomju karagūstekņi u. c. (Strods, 2021: 140). Citkārt intervējamie atzīst, ka informācija nākusi no tuviniekiem, piemēram, vecmamma, “tomēr slikti atceros, kas stāstīts” (T3). Bez jau iepriekš minētajiem objektiem vairāki intervētie nosauca arī citas sarežģītā pagātnes mantojuma vietas – Rēzeknes tirgus laukumu⁶⁹, padomju karagūstekņu nometnes vietu Ziemeļu rajonā, pieminekli tā sauktajiem Rēzeknes atbrīvotājiem⁷⁰ (T3, T5, T6). Jāatzīmē, ka divi krieviski runājoši iedzīvotāji piebilda, ka apmeklējuši tā sauktās Uzvaras dienas pasākumus pie tā dēvētā pieminekļa Rēzeknes atbrīvotājiem (pazīstams arī kā Aļoša) (T3, T6). Šajā gadījumā tas norāda uz atšķirībām lokālās piemiņas un atmiņas kultūrā, kam par iemeslu kalpo gan dažādā vēsturiskās un kultūras atmiņas pieredze, gan ikdienas dzīves un informatīvā telpa u. c. aspekti.

Vairāki intervētie atzina, ka ir runājuši par traģiskajiem pagātnes notikumiem gan ar tuviniekiem, gan kaimiņiem (T1, T3, T5, T6). Padomju gados holokausta jautājums netika plaši atspoguļots, un uz šīs tēmas “noklusēšanu” norāda arī viena no intervējamajām: “Tas ir skaidrs, ka viņi nevis vienkārši aizbrauca, bet ar viņiem kaut kas notika, bet, kad es augu, par to principā netika runāts. Principā tikai šajā pēc atmodas laikā šis holokausta jautājums tika stāstīts un parādīts, un tas ir baisi.” (T7)

Respondenti ir informēti, ka konkrētajās vietās notiek piemiņas pasākumi, bet personīgi tos neapmeklē (T1, T3, T5, T6, T8). Dažos gadījumos novēro, ka piemiņas dienās tiek nolikti “ziedi un sveces” (T3) un “aicināti cilvēki, kas glābuši un kaut kā saistīti” (T1), savukārt citi novērojuši, ka, piemēram, Vipingā ziedus liek regulāri (T4). Izskanēja arī viedoklis, ka šie pasākumi ir ebreju iekšējā lieta: “Ar pasākumiem nav bijis saskares, tā nav mana darīšana, un es tur neeju” (T7).

Vairāki intervētie sacīja, ka nezina, kur meklēt informāciju par šīm vietām (T1, T5, T6, T7). Vienlaikus novērojams, ka šajā jautājumā ir pievērsta

69 Šajā vietā 1942. gada 4. janvārī publiski nogalināja 30 Audriņu ciema vīriešus (Neiburgs, 2014: 134).

70 Piemineklis demontēts 2022. gada 9. novembrī.

8.3. attēls.
Holokausta
piemineklis
Rēzeknes ebreju
kapsētā. (Foto:
Kaspars Strods)

uzmanība informācijai avīzēs (T6). Izskanēja arī pieņēmums, ka tā meklējama interneta vidē, “jo tur visu var atrast” (T3). Vērigākie pilsētnieki atzīst, ka ne vienmēr pievērš uzmanību ziņām par holokausta pieminekļiem, tomēr līdz ar Rēzeknes Zaļās sinagogas atjaunošanu arī informācijas aprīte ir uzlabojusies: “Teiksim, tajos pēdējos ceļvežos es esmu ievērojusi, ka jau ir iekļauti” (T8). Intervētie atzīst, ka vēlētos uzzināt vairāk ne tikai par holokaustu, bet arī par ebreju vēsturi kopumā: “Jo man liekas, ka tie bija bagātākie Rēzeknes cilvēki, cilvēki, kuri lielā mērā uzbūvēja Rēzekni, nu ne tikai Rēzekni. Es domāju, ka tur ir daudz izcili prāti, kas šajos kapos apglabāti. Būtu svarīgi uzzināt gan par šiem cilvēkiem, gan par šīm kapu tradīcijām, kas latviešiem ir svarīga tēma.” (T7)

Vērojams, ka iedzīvotāji, kuri dzīvo piemiņas vietu tuvumā, to ir apmeklējuši. Par Vipingas mežā un Leščinska dārzā izveidotajām piemiņas vietām respondenti norāda, ka gan viņi paši, gan arī citi cilvēki (arī bērni) tās apmeklē regulāri (T4, T5, T6). Tas saistāms ar apstākli, ka šie objekti izvietoti publiskās vietās, jo pirmais atrodas parka teritorijā, savukārt otrs – blakus Rēzeknes upei izveidotajai promenādei. To, ka šādas vietas apmeklē arī aktīvās atpūtas cienītāji, apstiprina viena respondenta sacītais: “Jā, staigā citi cilvēki. Nu, tie ar kokiem” [nūjotāji – aut. piezīme] (T6). Daļa apmeklētāju nāk atceres dienās, kuras saistās ar Otrā pasaules kara beigām: “Nāk vairāk uz tām piemiņas dienām, 9. maiju” (T4). Šajās dienās ierodas arī pašvaldības pārstāvji: “Piemiņas dienās vietu apmeklē deputāti, pilsētas mērs [A. Bartaševičs – aut. piezīme], dažādu organizāciju pārstāvji” (T4).

Pretēja situācija vērojama par Rēzeknes ebreju kapsētu. To raksturo fakts, ka kapsēta “[.] pamatā nav vieta, kuru ikdienā apmeklē” (T7). Ar dažiem izņēmumiem: “Savulaik gāju pastaigāties ar suni un vedu viesus, kuriem tā vieta interesējusi” (T1). Tie, kuri bijuši kapsētā, atzina, ka tajā citus apmeklētājus nav satikuši (T1, T7), tomēr piebilda: “[.] “redzu, ka deg sveces, svaigi ziedi, tas nozīmē, ka cilvēki nāk” (T7). Vietējie novērojuši, ka šīs vietas pamatā apmeklē radnieki (galvenokārt cilvēki gados), kā arī vienkārši līdzjūtīgie. Turklāt tas notiek kādā no piemiņas (nošaušanas) gadadienām (T3). Nereti ar holokaustu un vispār ebreju kultūru saistīto vietu apmeklējums drīzāk vērtējama kā individuāla iniciatīva: “Esmu arī kolēģus aizvedusi. Savus draugus aizvedusi, mēs tur esam izstaigājuši. Nu, tas nenotiek bieži. Reizēm ar suni aizeju, bet mēs neejam cauri visiem kapiem. Nu kapi ir kapi, tie nav tāda pastaigu vieta. Jā, es eju garām, bet es neeju iekšā tik bieži” (T7); “Piemēram, mūsu kolēģe Silvija pie savas draudzenes Rašelas. Arī kolēģus aicināja. Pārsvārā ir tā” (T8).

Runājot par izmaiņām attiecīgajās piemiņas vietās, daudzi intervētie saskatījuši pozitīvas izmaiņas: “Visas piemiņas vietas tiek sakoptas” (T3); “Kapi tiek apkopti, regulāri pļauta zāle” (T1); “Regulāri kopj, redzēju vainagus” (T5). Arī agrāk nesakārtotās vietas [Vipingas meža teritorija – aut. piezīme] ir mainījušās: “Agrāk bija aizaudzis, bet tagad iztīrīts, puķītes. Tagad izveidots parks.” (T6); “Man liekas ka viņi tā kā kaut ko ir darijuši, jo žogs tā kā bišku atjaunots, koki izzāgēti vecie, bet, godīgi sakot, es tagad pēdējā laikā neesmu gājusi iekšā. Nav tā, ka viņš tur aizaug un nekas tur nenotiek, kaut kas tur notiek” (T7). Pēc pašvaldības pārstāves Marinas Sokolovas sacītā, piemiņas

8.4. attēls.
Holokausta
piemineklis Vipingas
mežā. (Foto: Kaspars
Strods)

vietas tiek regulāri sakoptas (tīrītas, izplautas teritorijas u. c.) un nepieciešamības gadījumā notiek arī pašu pieminekļu atjaunošana (T9).

Respondentu vidū prevalē viedoklis, ka ir būtiski neaizmirst šīs vietas: “Ir svarīgi neaizmirst par notikušo un to atcerēties, jo tā bija traģēdija” (T3); “Tādas vietas ir vajadzīgas” (T8).

Nereti tika norādīts uz jaunās paaudzes izglītošanas nepieciešamību: “Piemīņa ir jā saglabā. Jaunā paaudze nezina” (T6); “[..] bērni, garām ejot, viņi izlasa un sāk interesēties, tad tu viņiem sāk stāstīt, kas tur, kam par godu bijis, tāpēc, ka bērni arī ir jāinformē” (T4). Tāpat tika akcentēts, ka “vajadzētu darīt vairāk, lai veicinātu šīs vietas atpazīstamību, jo tā ir atmiņa, lai nekas tāds vairs neatkārtotos” (T5). Reizēm viedokļi pauda pat atklātu sajūsmu un apbrīnu par ebrejiem un viņu spējām saglabāt savu pagātnes mantojumu: “Ko es varu domāt? Cepuri nost ebrejiem, ka tur godā un rūpējas par to” (T1).

Par tūristu (tostarp ārvalstu) interesi intervējamo viedokļi dalās: “Pozitīvi, ka to apmeklē tūristi, jo vajag par to zināt” (T3) vai “Ļoti pozitīvi, ka apmeklē ārzemju tūristi, viņu tautai tas ir ļoti svarīgi” (T1). Citi rēzeknieši tūristu interesi par šiem pieminekļiem nav novērojuši: “Patiesībā tūristus es neesmu redzējusi, varbūt tāpēc, ka tas nav centrs, nav īpaši nekādi tūrisma objekti blakus” (T4). Kā viens no populārākajiem holokausta piemiņas objektiem tika minēts Ančupānu memoriāls⁷¹: “Tūristus redzējis neesmu. Varbūt brauc uz Ančupāniem. To vietu apmeklē, esmu tur redzējis autobusus.” (T5)

Intervējamo vidū nebija vienprātības par piemiņas vietu atpazīstamības veicināšanu: “Nezina, vai vajadzētu rakstīt un publicēt vairāk par šīm piemiņas vietām, jo par viņām jau tā raksta avīzēs, bet vienmēr var kaut ko vairāk.” (T1)

Citi rēzeknieši uzsvēra, ka tas noteikti būtu nepieciešams: “Vajadzētu darīt vairāk, lai veicinātu šīs vietas atpazīstamību, jo tā ir atmiņa, lai nekas tāds vairs neatkārtotos.” (T5) Vēl citi akcentēja, ka šajā jomā jau daudz kas ir sekmīgi paveikts: “Pēdējā laikā man liekas, ka jau ir diezgan atpazīstams. Tie vācieši, kas strādāja. Viss iepriekš nosauktais liek aizdomāties, tas impulss, ka gribētos kaut ko vairāk uzzināt. Katrā gadījumā nepamet vienaldzīgu.” (T8) Pastāv arī viedoklis, ka tam jāpieiet ar īpašu rūpību: “Ja tas nekādā ziņā neaizskar šo cilvēku mieru, ja viņu paši šie pēcnācēji piekrīt, tad es domāju, ka jā, vajadzētu. Tas jau tāds ļoti jūtīgs temats. Es domāju, ka, ja ebreji paši labprāt to atļauj, par to stāsta, tad būtu ļoti labi to uzzināt, bet tas tiešām ir viņu jautājums, man liekas, ka mums jābūt tolerantiem un iecietīgiem.” (T7) Respondente uzskata: “Bet, man liekas, ka kapi vai kāds vizuāls, uzskates materiāls,

71 Plašāk sk.: Strods, K. (2018). Piemiņai un propagandai. *LA.LV*. <https://www.la.lv/pieminai-un-propagandai>

8.5. attēls.
Piemineklis pie
Leščinska dārza.
(Foto: Kaspars
Strods)

teiksim, kur šie uzvārdi parādās tajās grāmatās un rakstos, tad viņi visi tur ir. Būtu labs materiāls, kā to redzēt. Mēs ar jaunāko dēlu aizgājām, viņu interesē. Kaut vai to rakstu valodu, kuru daudzi nav redzējuši, tie burti, tās zīmes, tās zvaigznes, tas viss ir neparasts un interesants.” (T7)

Nevienam respondentam nebija negatīvas nostājas pret holokausta pieminekļiem, bet, kā izteicās viena intervējamā: “[..] Nu, vispār cilvēki ir dažādi. Esmu dzirdējusi gan labvēlīgas, pozitīvas, gan noraidošākas, vienaldzīgās attieksmes.” (T8)

Secinājumi

Pētījuma mērķis bija noskaidrot, kāda ir vietējo Latvijas iedzīvotāju attieksme pret tūrismu un tūristiem ebreju mantojuma un holokausta vietās. Apzinoties tumšā mantojuma sarežģīto raksturu un dažādu grupu iespējamo atšķirīgo viedokli par šīm vietām un vēsturiskajiem notikumiem tajās, vietējo iedzīvotāju viedoklis gan mikro, gan makro līmenī ir ļoti svarīgs, lai nodrošinātu ilgtspējīgu šo vietu un galamērķu attīstību, lai izvairītos no potenciāliem konfliktiem starp vietējiem iedzīvotājiem un vietu apmeklētājiem.

Pētījuma rezultāti atklāj, ka Latvijas mērogā lielākās daļas iedzīvotāju attieksme pret ebreju mantojuma un ar holokaustu saistītu vietu iekļaušanu

tūrisma informācijā kopumā ir pozitīva. Mazāks īpatsvars pozitīvi noskaņoto ir lauku iedzīvotāju, tuvāk holokausta vietām dzīvojošo un to iedzīvotāju vidū, kuri piedzīvojuši atmiņu stāstus ģimenē. Pusei valsts iedzīvotāju ir pozitīva attieksme pret to, ka ebreju mantojuma un holokausta vietas Latvijā apmeklē tūristi, bet otrai pusei attieksme ir drīzāk neitrāla nekā negatīva. Lielāks atbalstītāju īpatsvars bija starp pilsētās dzīvojošiem iedzīvotājiem, nelatviešiem un tiem, kas zināja kādu ar ebreju mantojumu un holokaustu saistītu vietu. Dziļāks pētījums būtu nepieciešams, lai izskaidrotu augsto (44 %) neitrālas attieksmes īpatsvaru. Daļēji tas ir skaidrojams ar dzīvo atmiņu par traģiskajiem Otrā pasaules kara notikumiem izzušanu sabiedrībā, konkurējošiem upura naratīviem sabiedrībā, zināšanu trūkumu, nevēlēšanos atcerēties vai saskarties ar traģiskās pagātnes liecībām, vispārējo atturību pret “svešo”, piemēram, tūristiem, kā arī ar sociāli pieņemamāku atbildes izvēli negatīvas attieksmes gadījumā. Vairāk iedzīvotāju ar neitrālu attieksmi bija latviešu, lauku teritorijās dzīvojošo un to iedzīvotāju vidū, kuri nevarēja nosaukt nevienu ar ebreju mantojumu un holokaustu saistītu vietu.

Pilsētnieki vairāk nekā reģionos dzīvojošie ir ar pozitīvāku attieksmi pret tūristu apmeklējumiem ebreju mantojuma un holokausta vietās, bet mazāk atbalstoši informācijas par ebreju un holokausta mantojumu iekļaušanai tūristu informācijā. Šajā pētījumā nevaram precīzi skaidrot šādu rezultātu, bet iespējams, ka tas varētu tikt skaidrots ar to, ka pilsētnieki ir pieraduši pie tūristu klātbūtnes, bet par tumšā tūrisma popularizēšanu (iekļaušanu tūrisma informācijā) ir kritiskāki, kas varētu tikt saistīts ar ētiskiem apsvērumiem vai citu tūrisma piedāvājumu prioritizēšanu, piemēram, izklaides vai kultūrvēsturiskais mantojums, ar kuru vietējā sabiedrība lepojas.

Šis grūti izskaidrojama pētījuma rezultāts atklāj, ka ne tikai tūristu klātbūtne, bet arī komunikācijas avoti un saturs ir viens no attieksmes mērījumos iekļaujamajiem aspektiem.

Pētījuma rezultāti atklāj, ka tie iedzīvotāji, kuri dzīvo tuvāk ebreju mantojuma un holokausta vietām, ir negatīvāk noskaņoti pret šo vietu iekļaušanu tūrismā, tāpēc ir ļoti svarīgi tūrisma vietu pārvaldītājiem arī lokālā mērogā noskaidrot vietējo iedzīvotāju jeb vietējās kopienas viedokli par tūrisma attīstību vai šo vietu iesaisti tūrismā, kā arī informēt un izglītēt vietējo sabiedrību par šo vietu izmantošanu tūrismā ar piemiņas un izglītojošiem, nevis izklaides mērķiem (Kennel, Powell, 2021).

Lai arī Latvijas iedzīvotāju aptauja ļauj vispārināt datus un izdarīt secinājumus par iedzīvotāju kopējo attieksmi, atšķirīga iedzīvotāju attieksme var pastāvēt telpā un laikā, tāpēc šie rezultāti nav attiecināmi uz visiem galamērķiem (Almeida Garcia et al., 2015).

Rēzeknes vietējo iedzīvotāju attieksmes izpēte liecina, ka, lai gan intervēto rēzekniešu vidū pamanāma interese par ebreju pagātnes mantojumu, tostarp holokausta piemiņas vietām, tomēr kopumā cilvēku zināšanas par šiem objektiem ir visai virspusējas, bet nereti to akūti pietrūkst.

Neskatoties uz Rēzeknes Zaļās sinagogas īstenotajām aktivitātēm, izstrādāto audiogida maršrutu pa ebreju kultūras mantojuma, tostarp holokausta piemiņas vietām pilsētvidē, konkrētajos piemiņas objektos joprojām trūkst nepieciešamās informācijas par šo vietu vēsturi.

Atsevišķu krievvalodīgo respondentu vidū jūtama padomju ideoloģijas ietekme uz Otrā pasaules kara notikumu izvērtējumu, kas varētu būt saistīta ar lokālo dzīves vidi, kā arī ilglaicīgo padomju ideoloģijas un mūsdienu Krievijas informatīvo ietekmi uz daudzu cilvēku vēstures uztveri.

Jāsecina, ka viens no iespējamajiem risinājumiem būtu atsevišķu informācijas stendu izveide pilsētā, kas sniegtu nepieciešamo informāciju gan vietējiem iedzīvotājiem, gan arī pilsētas viesiem. Šāda iecere būtu realizējama caur pilsētas pašvaldību un tās pārvaldībā esošajām struktūrvienībām (muzeju un tūrisma informācijas centru), piesaistot arī vietējo ebreju kopienu, kā arī nozares profesionāļus – piemēram, vēsturniekus. Tāpat būtu aktīvāk jāpopularizē Rēzeknes Zaļās sinagogas digitālā ekspozīcija, jo tā jebkuram interesantam ļauj iepazīties ar vietējās ebreju kopienas pagātnes stāstu, arī traģiskajiem holokausta notikumiem.

Šis pētījums apstiprina, ka tūrisma galamērķu un piemiņas institūciju pārvaldītājiem, lai nodrošinātu ilgtspējīgu vietu un tūrisma attīstību, ir jāanalizē vietējo iedzīvotāju attieksme lokālā mērogā un ilgtermiņā (Stylidis et al., 2014), tādā veidā nodrošinot ilgtspējīgu tūrisma attīstību un izvairoties no potenciāliem konfliktiem starp iesaistītajām pusēm.

LITERATŪRA

- Almeida Garcia, F., Balbuena Vazquez, A., Cortes Macias, R. (2015). Resident's attitudes towards the impacts of tourism. *Tourism Management Perspectives*, 13, 33–40. <https://doi.org/10.1016/j.tmp.2014.11.002>
- Almeida-Garcia, F., Pelaez-Fernandez, M., Balbuena-Vazquez, A., Cortes-Macias, R. (2016). Resident's perceptions of tourism development in Benalmadena (Spain). *Tourism Management*, 54, 259–274. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2015.11.007>
- Andriotis, K. (2005). Community groups' perceptions of and preferences for tourism development: Evidence from Crete. *Journal of Hospitality & Tourism Research*, 29 (1), 67–90. <https://doi.org/10.1177/1096348004268196>

- Andriotis, K., Vaughan, R. D. (2003). Urban Residents' Attitudes toward Tourism Development: The Case of Crete. *Journal of Travel Research*, 42 (2), 172–185. <https://doi.org/10.1177/0047287503257488>
- Assmann, A. (2010). The Holocaust – a Global Memory? Extensions and Limits of a New Memory Community. In: A. Assmann, S. Conrad (eds). *Memory in a Global Age*. Palgrave Macmillan Memory Studies. Palgrave Macmillan, London.
- Barkane-Vincāne, K. (2021). *Ebreju reliģiskā dzīve Latvijas PSR (1944–1989)*. Promocijas darbs. Rīga: Latvijas Universitātes Vēstures un filozofijas fakultāte.
- Berzins, D. (2017). Social memory and commemoration of the holocaust. The context of Latgale. *Jewish Rezekne*. Rīga: Creative Museum, 109–128.
- Butler, R. (2006). The concept of a tourist area cycle of evolution: implications for management and resources. R. Butler (ed.). *The Tourism Area life Cycle*, 1. Channel view publications, 3–12.
- Chen, S., Wang, S., Xu, H. (2017). Influence of place identity on residents' attitudes to dark tourism. *Journal of China Tourism Research*, 13 (4), 338–356. <https://doi.org/10.1080/19388160.2017.1401023>
- Dyer, P., Gursoy, D., Sharma, B., Carter, J. (2007). Structural modelling of resident perceptions of tourism and associated development on the Sunshine Coast, Australia. *Tourism Management*, 28 (2), 409–422. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2006.04.002>
- Harrill, R. (2004). Residents' Attitudes toward Tourism Development: a Literature Review with Implications for Tourism Planning. *Journal of Planning Literature*, 18 (3), 251–266. <https://doi.org/10.1177/0885412203260306>
- Huh, C., Vogt, C. (2008). Changes in residents' Attitudes toward Tourism over Time: A Cohort Analytical Approach. *Journal of Travel Research*, 46 (4), 446–455. <https://doi.org/10.1177/0047287507308327>
- Kennell, J., Powell, R. (2021). Dark tourism and world heritage sites: A Delphi study of stakeholder perceptions of the development of dark tourism products. *Journal of Heritage Tourism*, 16 (4), 367–381. <https://doi.org/10.1080/1743873X.2020.1782924>
- Kim, S., Butler, G. (2015). Local community perspectives towards dark tourism development: The case of Snowtown, South Australia. *Journal of Tourism and Cultural Change*, 13 (1), 78–89. <https://doi.org/10.1080/14766825.2014.918621>
- Light, D. (2017). Progress in dark tourism and thanatourism research: An uneasy relationship with heritage tourism. *Tourism Management*, 61, 275–301. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2017.01.011>
- Lundberg, E. (2015). The Level of Tourism Development and Resident Attitudes: A Comparative Case Study of Coastal Destinations. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 15 (3), 266–294. <https://doi.org/10.1080/15022250.2015.1005335>
- Melers, M. (2013). *Latvijas ebreju kopienas vēsture un holokausta piemiņas vietas*. Rīga: LU Filozofijas un socioloģijas institūts.
- Mujal-León, E., Langenbacher, E. (2015). Post-Authoritarian Memories in Europe and Latin America. *Remembrance, History and Justice commit to terms with Traumatic Pasts in Democratic Societies*. Budapest: Central European University Press.
- Neiburgs, U. (2014). *“Dievs, tava zeme deg!” Latvijas Otrā pasaules kara stāsti*. Rīga: Lauku Avīze.

- Reynolds, D. (2016). Consumers or witnesses? Holocaust tourists and the problem of authenticity. *Journal of Consumer Culture*, 16 (2), 334–353. <https://doi.org/10.1080/15022250.2015.1005335>
- Rīgas geto un Latvijas holokausta muzejs (2021). Nepublicēti dati.
- Ross, G. F. (1992). Resident Perceptions of the Impact of Tourism on an Australian City. *Journal of Travel Research*, 30 (3), 13–17. <https://doi.org/10.1177/004728759203000302>
- Salnītis, V. (1936). *Ceturkā tautas skaitīšana Latvijā 1935. gadā. Iedzīvotāju skaits, dzimums un pavalstniecība*. Rīga: Valsts statistikas pārvalde.
- Samuels, J. (2015). Difficult Heritage: Coming 'to Terms' with Sicily's Fascist Past. *Heritage Keywords: Rhetoric and Redescription in Cultural Heritage*, 111–128.
- Seaton, T. (2009). Purposeful otherness: Approaches to the management of thanatourism. In *The darker side of travel*. Channel View Publications, pp. 75–108.
- Skujenieks, M. (1925). *Otrā tautas skaitīšana Latvijā 1925. gadā*. Rīga: Valsts statistiskā pārvalde.
- Stone, P. R. (2006). A dark tourism spectrum: Towards a typology of death and macabre related tourist sites, attractions and exhibitions. *Tourism: An International Interdisciplinary Journal*, 54 (2), 145–160.
- Strods, K. (2018). Piemiņai un propagandai. *LA.LV*. <https://www.la.lv/pieminai-un-propagandai>
- Strods, K. (2021). Sarežģītais pagātnes mantojums Latvijā: ieskats Otrā pasaules kara piemiņas vietās Rēzeknē (1945–1991). *Jauno vēsturnieku zinātniskie lasījumi VI*, 137–152. <https://doi.org/10.22364/jvzl.06.09>
- Stylidis, D., Terzidou, M. (2014). Tourism and the economic crisis in Kavala, Greece. *Annals of Tourism Research*, 44, 210–226. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2013.10.004>
- Timothy, D. J., Boyd, S. W. (2003). *Heritage tourism*. Pearson Education.
- Timothy, D. J. (2014). Contemporary cultural heritage and tourism: Development issues and emerging trends. *Public Archaeology*, 13 (1–3), 30–47. <https://doi.org/10.1177/1465518714Z.00000000052>
- Uriely, N., Israeli, A., Reichel, A. (2003). Religious Identity and Residents' Attitudes toward Heritage Tourism Development: The Case of Nazareth. *Journal of Hospitality & Tourism Research*, 27 (1), 69–84. <https://doi.org/10.1177/1096348002238881>
- Vargas-Sánchez, A., Plaza-Mejía, M., Porrás-Bueno, N. (2009). Understanding Resident's Attitudes toward the Development of Industrial Tourism in a Former Mining Community. *Journal of Travel Research*, 47 (3), 373–387. <https://doi.org/10.1177/0047287508322783>
- Vargas-Sánchez, A., Porrás-Bueno, N., Plaza-Mejía, M. (2011). Explaining Residents' Attitudes to Tourism. Is a universal model possible? *Annals of Tourism Research*, 38 (2), 460–480. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2010.10.004>
- Vargas-Sánchez, A., Valle, P., Mendes, J., Silva, J. (2015). Residents' attitude and level of destination development: An international comparison. *Tourism Management*, 48, 199–210. <https://doi.org/10.1016/j.tourman.2014.11.005>
- Wang, J., Luo, X. (2018). Resident perception of dark tourism impact: the case of Beichuan County, China. *Journal of Tourism and Cultural Change*, 16 (5), 463–481. <https://doi.org/10.1080/14766825.2017.1345918>

- Wang, S., Chen, S., Xu, H. (2019). Resident attitudes towards dark tourism, a perspective of place-based identity motives. *Current Issues in Tourism*, 22 (13), 1601–1616. <https://doi.org/10.1080/13683500.2017.1390553>
- Wright, D. W. M. (2014). *Residents' Perception of Dark Tourism Development: The Case of L'Aquila, Italy*. PhD thesis at the University of Central Lancashire.